

С. М. Халатур,
к. е. н., доцент, доцент кафедри фінансів та банківської справи,
Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет
М. Є. Гармаш,
магістр, Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

ФІНАНСОВО-КРЕДИТНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ГАЛУЗІ НА ОСНОВІ ОПТИМІЗАЦІЇ БАНКІВСЬКИХ АКТИВІВ

S. Khalatur,
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of the Finance and Banking Department,
Dnipro State Agrarian and Economic University
M. Garmash,
Dnipro State Agrarian and Economic University

FINANCIAL CREDIT SUPPORT OF THE AGRICULTURAL SECTOR BASED ON OPTIMIZATION OF BANK ASSETS

Статтю присвячено дослідженню сутності управління активами банку та його значення щодо нівелювання проблемних ситуацій, обґрунтуванню шляхів оптимізації активів банків, розробці дієвих підходів та практичних рекомендацій щодо фінансово кредитного забезпечення сільськогосподарської галузі.

Однак недостатніми залишаються аспекти системної взаємодії банківської системи і підприємств агропромислового виробництва та стратегічні перспективи ефективного розвитку системи фінансування аграріїв.

Сьогодні економічний розвиток сільськогосподарської галузі є необхідним, але фінансово кредитне забезпечення є досить складним до реалізації процесом, що супроводжується об'єктивно існуючими проблемами розвитку зовнішнього і внутрішнього походження. Необхідність подолання об'єктивних макроекономічних перешкод щодо поліпшення, розширення та ефективного розвитку кредитного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників залишається однією з актуальних проблем аграрного сектору вітчизняної економіки.

Таким чином, складність проблем кредитного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників зумовлює необхідність подальшого дослідження теоретичних, методичних та практичних питань щодо розв'язання найболючіших проблем українського села.

The article is devoted to the study of the essence of asset management of the bank and its importance for leveling problem situations, substantiating ways to optimize the assets of banks, developing effective approaches and practical recommendations on financial and credit support for the agricultural sector.

However, aspects of the systemic interaction of the banking system and enterprises of agro-industrial production and the strategic prospects for the effective development of the agrarian financing system remain insufficient.

Today, the economic development of the agricultural sector is necessary, but financial security is difficult enough to implement the process, accompanied by objectively existing problems of development of external and internal origin. The need to overcome objective macroeconomic obstacles to improve, expand and efficiently develop credit support for agricultural producers remains one of the topical problems of the agrarian sector of the domestic economy.

Thus, the complexity of the problems of credit provision of agricultural producers calls for further research of theoretical, methodological and practical issues to address the most painful problems of the Ukrainian village.

Ключові слова: сільськогосподарська галузь, банківські активи, кредитне забезпечення, оптимізація.
Key words: agricultural branch, bank assets, credit security, optimization.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Сільське господарство належить до тих галузей економічної діяльності, де закони природи тісно переплітаються з економічними законами, людськими традиціями і виробничими навиками праці на землі.

Потреба фінансового забезпечення та банківського кредитування агроформувань на сучасному етапі постійно зростає, проте темпи та динаміка розвитку кредитного сектору аграрної сфери не відзначається комплексністю та системністю, має низку недоліків, що не дають змоги задовольнити фінансові потреби суб'єктів агропромислового виробництва.

Це потребує виявлення причин, що продовжують стримувати розвиток банківського обслуговування аграрного сектору України, та розробки пропозицій щодо поліпшення та подальшого ефективного розвитку ситуації.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Багатьма вченими-аграріями досліджуються проблеми кредитування. Вагомий внесок в розробку теоретико-методологічних засад щодо поліпшення кредитного забезпечення підприємств АПК, внесла плеяда видатних науковців, особливо М. Дем'янко, П. Лайко, М. Малік, О. Непочатенко, П. Саблук, В.М. Алексійчук, С.А. Буковинський, О.Д. Василик, І.М. Брюховецький, та інші. Під впливом їхніх досліджень суттєво змінились уявлення про систему забезпечення підприємств АПК, механізму їх кредитування та ефективність використання кредитних ресурсів.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

У практиці регулювання банківської діяльності використовуються певні економічні нормативи, встановлені Національним банком України, виконання яких є обов'язковим [1]. Отже, будь-яка фінансово стійка банківська

установа повинна дотримуватись, як мінімум, законодавчо встановлених обмежень щодо її ліквідності, платоспроможності, розміру обов'язкових резервів, однак це не означає, що з урахуванням специфіки роботи банку для підтримки достатнього рівня його фінансової стійкості не можуть бути встановлені й внутрішні, більш жорсткі обмеження, які можуть бути змінені в залежності від потреб та пріоритетів розвитку банку.

Сьогодні українські банки мають можливість значно розширити напрями діяльності та охопити нові ринки фінансових послуг. У такій ситуації саме запровадження якісної системи управління активами є особливо актуальним питанням для вітчизняних банків.

Ще одним важливим аспектом, що зумовлює необхідність і актуальність питання оптимізації активів, є їх визначальна роль для фінансового потенціалу банку та можливості отримання доходів в майбутньому. Активи в першу чергу забезпечують довіру клієнтів до банківської установи, визначають її можливості та привабливість для клієнтів у перспективі; виступають гарантією покриття збитків в разі невиконання чи неможливості виконання банком взятих на себе зобов'язань; дають змогу розширювати спектр банківських послуг та покращувати можливості використання окремих банківських продуктів; забезпечують кредитний ресурс для задоволення потреб клієнтів.

З метою досягнення зазначених цілей кожний банк повинен займатися управлінням активів, що в загальному плані полягає в розробці шляхів та порядку розміщення власних засобів. Отже, управління активами в комерційних банках — це розподіл активів банку на готівку, інвестиції, позички та інші активи. Такий розподіл передбачає відмінності між різними групами активів за ліквідністю та ступенем ризику, ці складові і визначають якість активів.

Одним з основних навантажень на комерційний банк щодо підвищення його ліквідності є вимога регулятора, яка полягає в обов'язковому формуванні резерву під проблемні кредити, що істотно впливає на діяльність комерційного банку. Цей захід з боку регулятора є цілком виправданим, але якщо проблемні активи комерційного банку становлять значну частку, а згідно з вимогами, резерв формується на 100 % від суми проблемного активу, то це призводить до істотних проблем у діяльності банку. Ретроспективний аналіз банківської діяльності за останні роки свідчить, що такі резерви досягають значних обсягів та призводять до збільшення банківських витрат, зменшують їх загальні ресурси для проведення поточної діяльності.

Найбільшу частку в активах комерційного банку становлять, як правило, прибуткові активи — позички та довгострокові інвестиції в цінні папери.

Проблемі кредитування сільськогосподарських виробників, а також переробних підприємств багато уваги приділяється як у наукових виданнях, так і в публікаціях, що мають практичний зміст. Деякі автори виділяють функціонування іпотечного кредитування як один із напрямів розвитку кредитних відносин у аграрному секторі [3]. Інші вважають за необхідне забезпечення підприємств інформацією про банки, які надають кредити, практичні рекомендації підприємствам щодо умов отримання кредиту й державні кошти на часткове погашення відсотків [2], а також про послуги цих банків [6]. Проте проблема забезпечення сільського господарства кредитними ресурсами залишається актуальною. Це пов'язано з непевним використанням аграрними підприємствами наявного кредитного ресурсу банків і коштів, виділених державою для компенсації вартості кредитів. На нашу думку, крім інформації про банки, яка надавалася б сільськогосподарським підприємствам, банкам також українська інформація про підприємства, які мають можливість ефективно використовувати їхні кредитні ресурси. Таку інформацію сільськогосподарським підприємствам слід навчатися формувати й подавати у вигідному для себе світлі. Із такої інформації та в подальшому з інформації про використання і повернення кредитів банки формують кредитні історії клієнтів.

Сьогодні вітчизняні банки можуть запропонувати близько 200 видів різноманітних фінансових продуктів і послуг своїм клієнтам, але найактуальнішим для аграрних підприємств залишається кредитування на довгостроковій основі, оскільки саме інвестиційні кредити можуть вивести ці підприємства з кризового стану, допоможуть здійснити технічне переозброєння аграрного комплексу та зроблять українську продукцію конкурентоспроможною на світовому ринку. Проблема полягає в тому, що вітчизняні комерційні банки досить негативно ставляться до довгострокового кредитування підприємств агропромислового комплексу. Банками-лідерами, які активно кредитують сільськогосподарські підприємства, у 2015 році стали:

- "Аваль" (надав близько 32 % від загальної суми кредитів, виданих сільгоспвиробникам),
- "Промінвестбанк" (близько 17 %),
- "ПриватБанк" (близько 8 %),
- "Прокредитбанк",
- "Індекс-банк".

Найбільш фінансово привабливими є галузі агропромислового комплексу, пов'язані з вирощуванням і переробкою рослинницької продукції. Це пов'язано з більш швидким оборотом капіталу і можливістю позичальників погашати заборгованості протягом 8—10 міс. із моменту видачі.

Кредитування сільського господарства потребує формування банками адекватної кредитної політики, яка б виходила зі статусу аграрного сектору і завдяки цьому створювала б пріоритетні умови для його розвитку (рис. 1).

Взагалі в Україні з 2003 року діє система пільгового кредитування для аграрного сектору, суть котрого полягає у тому, що кредити надаються не безпосередньо виробникам, а банкам, з частковим погашенням кредитних ставок за рахунок коштів державного бюджету [4].

За статистичними даними Національного банку України, станом на 01.12.2015 кредити, надані підприємствам агропромислового комплексу, склали близько 115,5 млрд гривень.

Динаміку залучення вітчизняними агропромисловими підприємствами пільгових кредитів наведено на рисунку 1.

Загалом програмою державного пільгового кредитування скористалися у 2015 році 630 українських підприємств, а станом на листопад 2016 року — 497 [7].

Хоча реалізація фінансування підприємств агропромислового комплексу супроводжується певними труднощами, однак цей напрямок кредитування банківськими установами визнається як один із найбільш перспективних у нашій країні. Зокрема, на сьогодні основними кредиторами АПК в Україні виступають АТ "Райффайзен Банк Аваль", КБ "ПриватБанк", ПАТ "Державний ощадний банк України, ПАТ "Креді Агріколь Банк". Наразі однією із спеціальних та найбільш прогресивних пропозицій від банків для вітчизняних сільськогосподарських підприємств є процедура вексельного фінансування (з відстрочкою платежу), коли фінансується придбання товарів (наприклад, засобів захисту рослин від шкідників або спеціальних медичних препаратів для свійських тварин) за допомогою авалування векселів, лізингу, форвардних угод, акредитивних операцій та ін. При цьому підприємцям надається можливість придбати товари у компанії, яка є партнером банку, на умовах відстрочки платежу, але сплативши при цьому в кілька разів меншу ціну за необхідне кредитування, ніж стандартна ставка за банківським кредитом. Такі пропозиції на сьогодні є в ПУМБ, "Райффайзен Банк Аваль" та у ПАТ "Креді Агріколь" [8; 9].

Водночас з боку держави було б доцільно посилити стимулювання вітчизняних банків до спрощення видачі кредитних ресурсів українським аграрним підприємствам. Факторами, які підтверджують необхідність державного втручання в цей сегмент національної економіки, є наступні:

- наявність сучасних схем кредитування, зокрема таких, як лізинг і факторинг;
- надходження виручки у надійних іноземних валютах, за умови зростання експорту аграрної продукції;
- розвиток українських агрохолдингів;

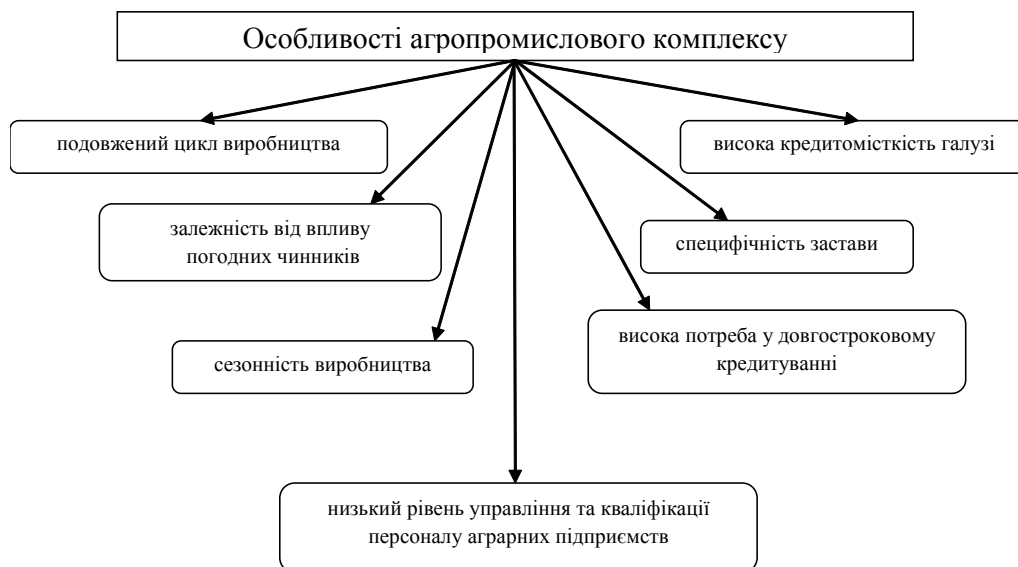

Рис. 1. Особливості агропромислового комплексу, що ускладнюють процес кредитування цього сектору економіки

— великий потенціал саме цієї галузі в Україні та досить широкі перспективи її розвитку;

— пріоритетність сільськогосподарської галузі на рівні країни та світу (у майбутній перспективі).

Загалом можна спостерігати, що на сьогодні вітчизняний аграрний сектор є досить кредитомісткою галуззю та потребує значних обсягів залучення інвестиційних ресурсів, як українських, так і зарубіжних [8].

Загалом 2015 рік був позначений зростанням загального кредитного портфеля для АПК у вітчизняних банках. Проаналізувавши програми, які сьогодні пропонують українські банки сільськогосподарським підприємствам, можна зробити висновок, що кредитування здійснюється за кількома схожими напрямками. Це кредитування на поповнення обігових коштів, на реалізацію інвестиційних проектів, лізингові кредити та кредити на придбання сільськогосподарської техніки. Переважно ці кредитні програми видаються при відсотковій ставці в 20—30% річних, що зовсім не вигідно для вітчизняних підприємств. Водночас провідні банки, такі як "КредіАгріколь Банк", "Приватбанк", "Укресімбанк", останнім часом стали пропонувати аграріям індивідуальні кредитні програми, зі зміненими умовами щодо величини заставного майна, графіку погашення відсоткових платежів, розмірів відсоткових ставок та ін.

Наразі аграрії розглядають альтернативні варіанти поповнення обігових фондів. Тож як альтернативу банківському кредитуванню сільськогосподарських підприємств для забезпечення потреб можуть застосовуватися аграрні розписки. Такий підхід дає можливість отримати фінансові ресурси на придбання обігових фондів, при забезпеченні майбутнім урожаєм сільськогосподарських підприємств (використання фінансових аграрних розписок).

В Україні для пілотного проекту впровадження аграрних розписок обрана Полтавська обл. У 2015 році до нього приєдналися Вінницька, Черкаська та Харківська обл.

Перша аграрна розписка на 32 т насіння соняшнику видана 13 лютого 2015 року компанією "ПЗК-Агро", що на Полтавщині. Кредитором за розпискою було сільськогосподарське підприємство "Комбікормовий завод". Договірна вартість розписки становила 192 тис. грн. Станом на березень 2016 року фермерськими господарствами України укладено 12 аграрних розписок. Середній розмір зобов'язань за однією розпискою становить 3 млн грн, загальна сума зобов'язань — понад 50 млн грн. Тож в Україні існують лише одиничні приклади оформлення аграрних розписок. Загалом застосування цього товаророзпорядчого документа поки що не набуло популярності серед аграріїв, і основними

перепонами можна вважати:

— відсутність достатньої обізнаності у використанні інструменту всіма учасниками;

— відсутність схеми обліку інструменту (включаючи податковий) та оподаткування для всіх учасників кредитування загалом;

— неготовність правової, судової та виконавчих систем вирішувати питання, пов'язані з відносинами, які виникають на кожному етапі обігу аграрних розписок і, звичайно, на етапі виконання зобов'язань;

— низький рівень захисту прав кредиторів, що обумовлює застосування додаткових методів зниження ризиків шляхом страхування, проведення

моніторингу забезпечення тощо;

— недостатній розвиток системи страхування сільськогосподарського виробництва;

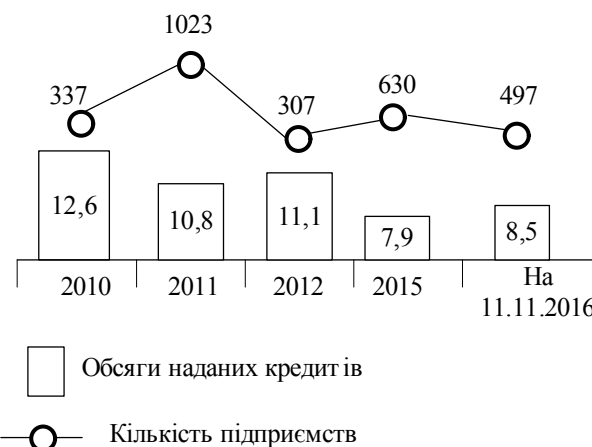
— відсутність досвіду банківських установ як можливих учасників обігу аграрних розписок;

— відсутність єдиного реєстру земельних ділянок і прав на них.

Із 4 лютого 2016 року ПАТ "Агропросперіс Банк" ("АП Банк") став першим в Україні банком, який розпочав фінансування виробників зерна сільськогосподарських підприємств під аграрні розписки. Банк надає професійне фінансування обігового капіталу малим і середнім виробникам зерна.

Доцільно також зазначити, що введення в обіг аграрних розписок сільськогосподарських підприємств передбачає їхнє нотаріальне посвідчення та внесення до єдиного реєстру. В Україні створено спеціальний реєстр розписок, але до його ведення залучено лише 11 нотаріусів. Разом з тим, основними ризиками використання аграрних розписок для виробників сільськогосподарської продукції є загроза втрати прав на землю або боргової кабели у разі неврожаю чи його втрати. Своєю чергою, проведення кредитором страхування заставного майна, оцінки посівів та/або врожаю збільшуватиме їхні витрати.

Основними методами державного втручання в кредитування агропромислового комплексу є такі:

* у 2013-2014 рр. пільгові кредити не залучалися

Рис. 2. Динаміка залучення пільгового кредитування підприємствами АПК України у 2010—2016 роках

Джерело: [5].

- державні кредити,
- пільги з оподаткування,
- фінансова допомога.

Ці важелі державного регулювання спрямовані на максимальний захист вітчизняного товаровиробника та підтримку рівня його конкурентоспроможності на зовнішньому і внутрішньому ринках.

ВИСНОВКИ

Аналіз вітчизняних умов залучення додаткових фінансових ресурсів аграрних підприємств та доступу їх до зовнішніх джерел фінансування свідчить про нагальну потребу перегляду основ державного регулювання цього сектору економіки та активізації позиції держави. Необхідність посилення державного регулювання в аграрній сфері зумовлюється значенням сільськогосподарського виробництва в національній економіці нашої країни.

Необхідними заходами щодо відродження вітчизняного сільського господарства та збільшення його частки у міжнародній торгівлі мають бути такі:

- збільшення обсягів дотацій в агропромисловий комплекс України;
- перегляд умов та критеріїв фінансування та кредитування села;
- зменшення відсоткових ставок по кредитах унаслідок посилення ролі державних банків на ринку банківських послуг.

На фінансовому ринку України вже достатньо тривалий час залишається складна ситуація. Проте з'являються компанії з новими видами послуг. Переважно — це іноземні компанії, які мають інтерес до аграрного сектору України та готові до партнерства з аграріями, вирішуючи, з одного боку, питання забезпечення ресурсами виробників сільськогосподарських підприємств, а з другого — досягаючи власних бізнес-інтересів.

Модель розбудови вітчизняної кредитної інфраструктури у складі національної економіки повинна містити у собі створення банку, який би займався обслуговуванням винятково аграрної сфери. Створення такого банку може проводитися у вигляді кооперативного банку або Державного аграрного банку, але в будь-якому разі цей сегмент інфраструктури ринку банківських послуг дозволить зосередити всі фінансово-кредитні ресурси галузі та здійснювати координацію всіх кредитно-фінансових потоків.

Така практика створення єдиного розрахункового центру для аграрного сектору не є новою та була успішно реалізованою у багатьох провідних країнах світу — Бельгії, Нідерландах, Франції та ін. Такий вузькоспеціалізований банк у нашій країні повинен стати також розробником методичних рекомендацій, інструкцій, єдиних форм пакетів кредитних карток і документів та гарантом створення пільгових умов кредитування для аграрного сектору нашої країни [9].

Отже, підсумовуючи, можна зазначити, що подальший розвиток фінансово-кредитних відносин у сфері сільського господарства повинен притримуватися принципів ринкової економіки, але з елементами державного управління та регулювання цього сектору економіки.

Література:

1. Костина Н.И. Финансовое прогнозирование в экономических системах: учеб. пособие для вузов / Н.И. Костина, А.А. Алексеев. — М.: ЮНИТИ — ДАНА, 2002. — 285 с.
2. Гудзь О., Зуб Г., Корінець Р. Як селянам отримати кредит: практичні поради. — К., 2003. — 156 с.
3. Лагутін В.Д. Становлення та розвиток системи іпотечного кредитування // *Фінанси України*. — 2004. — № 1. — С. 75—82.
4. Гришов В.В. Управління інноваційною діяльністю підприємств аграрної сфери в контексті формування фінансових потоків [Електронний ресурс] / В.В. Гришов, В.В. Лебедева // *Вісник Сумського національного аграрного університету. Сер. "Фінанси і кредит"*. — 2012. —

№ 2. — Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/chem_biol/Vsnau/2012_2/9Lebedeva.pdf

5. Стан галузей АПК у 2015-2016 році [Електронний ресурс] / Міністерство аграрної політики та продовольства України. — Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/monitoring?nid=19035>

6. Гудзь О.Є. Забезпечення сільськогосподарських підприємств кредитними ресурсами // *Економіка АПК*. — 2003. — № 1. — С. 86—90.

7. Стан кредитування АПК у 2015 році [Електронний ресурс] / Міністерство аграрної політики та продовольства України. — Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/node/17529>

8. Кредитування сільськогосподарських корпорацій іншими депозитними корпораціями (банками) [2010—2014 рр.] [Електронний ресурс] // Національний банк України. — Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>

9. Новий курс: реформи в Україні (2010—2015). Національна доповідь / За заг. ред. В. М. Гейця [та ін.]. — К.: НВЦ НБУВ, 2010. — 232 с.

10. Скрипник А. Інформаційна складова підвищення ефективності кредитування аграрного сектору / А. Скрипник, О. Ткаченко // *Вісник Національного банку України*. — 2011. — № 11. — С. 32—35.

11. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року / За ред. Ю.О. Лупенка, В.Я. Месель-Веселяка. — 2-е вид., переробл. і допов. — К.: ННЦ "ІАЕ", 2012. — 218 с.

References:

1. Kostina, N.I. and Alekseev, A.A. (2002), *Fynansovoe prohozyrovanye v ekonomycheskykh systemakh* [Financial forecasting in economic systems], UNITI — ДАНА, Moscow, Russia.
2. Gudzy, O. Zub, G. and Korinets, R. (2003), *Yak selianam otrymaty kredyt: praktychni porady* [As peasants can get a loan: practical advice], Kyiv, Ukraine.
3. Lagutin, V.D. (2004), "Formation and development of the mortgage lending system", *"Finance of Ukraine"*, vol. 1, pp. 75—82.
4. Grishov, V.V. and Lebedeva, V.V. (2012), "Management of innovative activity of agricultural sector enterprises in the context of financial flows formation", *"Visnyk of Sumy National Agrarian University"*. Series "Finance and Credit", vol. 2, available at: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/chem_biol/Vsnau/2012_2/9Lebedeva.pdf (Accessed 30 Aug 2017).
5. Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine (2017), "The state of the agroindustrial complexes in 2015-2016", available at: <http://minagro.gov.ua/monitoring?nid=19035> (Accessed 30 Aug 2017).
6. Gudzy, O.E. (2003), "Provision of agricultural enterprises with credit resources", *"Economy of agroindustrial complex"*, vol. 1, pp. 86—90.
7. Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine (2016), "State of crediting agro-industrial complex in 2015", available at: <http://minagro.gov.ua/node/17529> (Accessed 30 Aug 2017).
8. National Bank of Ukraine (2015), "Lending to agricultural corporations by other deposit-taking corporations (banks) [2010—2014]", available at: <http://www.bank.gov.ua> (Accessed 30 Aug 2017).
9. Geyets, V.M. (2010), *Novyj kurs: reformy v Ukraini (2010—2015). Natsional'na dopovid'* [A New Course: Reforms in Ukraine (2010—2015). National report], NBC NSC, Kyiv, Ukraine.
10. Skrypnyk, A. and Tkachenko, O. (2011), "Information component for increasing the efficiency of lending to the agrarian sector", *"Bulletin of the National Bank of Ukraine"*, vol. 11, pp. 32—35.
11. Lupenko, Yu. O. and Mesel-Veselyak, V. Ya (2012), *Stratehichni napriamy rozvytku sil's'koho hospodarstva Ukrainy na period do 2020 roku* [Strategic directions of development of agriculture of Ukraine for the period up to 2020], 2nd ed., NTC "IAE", Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 01.09.2017 р.